

weforum.org/en/initiatives/gsp/Global%20Competitiveness%20 Report/index.htm.3. Гаценко С.В. Аналіз впливу інноваційних процесів на розвиток вітчизняного промислового виробництва [Текст] / С.В. Гаценко // Тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. “Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи та ризики”. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2010. – С. 78–80. 4. Коломойцев, В.Е. Універсальний словник економічних термінів: Інвестування, конкуренція, менеджмент, маркетинг, підприємництво [Текст] / В.Е. Коломойцев. – К.: “Молодь”, 2000. – 384 с. 5. Закон України “Про інноваційну діяльність” № 40-IV від 04.07.2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>. 6. Москаленко О.М. Першорядні завдання інститутів влади по формуванню інноваційної політики України [Текст] / О.М. Москаленко // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ “Економічні науки”. – 2009. – Вип. II.– С. 289–293.

УДК 338.45

Л.В. Баб’як, О.В. Баб’як

Національний університет “Львівська політехніка”

НАФТОГАЗОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

© Баб’як Л.В., Баб’як О.В., 2013

В умовах ринкової економіки надзвичайно актуальною є стратегія реформування нафтогазового комплексу. Для зміцнення енергетичної безпеки, забезпечення економіки країни енергоносіями та запобігання виникненню кризових ситуацій на ринку нафтопродуктів необхідно створювати стратегічний резерв нафти. Проведено аналіз проблем підприємств галузі, що доводить можливість їх трансформації у сучасні та перспективні виробництва.

Ключові слова: енергетична безпека, нафтогазовий комплекс, нафтопродукти, глибина переробки нафти, стратегічний резерв нафти.

L.V. Babiak, O.V. Babiak

Lviv Politechnic National University

OIL-AND-GAS COMPLEX OF UKRAINE UNDER THE MARKET ECONOMY CONDITION

© Babiak L.V., Babiak O.V., 2013

The reform strategy of oil-and-gas complex is the key problem under the market economy conditions. To strength the energy safety, ensure country’s economy by energy carriers and prevent crisis situations at the market of petroleum products is necessary to create strategic reserve of oil and petroleum products. The analysis of oil-refineries’ problems has been carried out approving the possibility of their transformation into modern and prospective enterprises.

Key words: energy safety, oil and gas complex, oil products, refining depth., strategic reserve of oil.

Постановка проблеми. Нафтогазовий комплекс України посідає провідне місце серед базових галузей паливно-енергетичного комплексу (ПЕК). Структура ПЕК, яка склалася в Україні, не відповідає ринковому стану сучасної економіки і потребує термінового удосконалення. Для

з'ясування стратегічних напрямків розвитку нафтогазового комплексу в Україні розроблена ціла низка теоретико-методологічних підходів до визначення інноваційного потенціалу національного ПЕК, зокрема, визначення базових інновацій технологічного прориву у галузі.

Кризовий стан ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів істотно впливає на енергобезпеку держави, темпи та напрямки розвитку фактично усіх галузей матеріального виробництва. Асортимент продукції нафто-газопереробної промисловості надзвичайно широкий. Важливе місце серед різноманітних продуктів галузі займають палива, оливи, мастила, присадки, каталізатори та інгібітори корозії. Зростаючі вимоги споживачів до продукції, яка виробляється на підприємствах галузі, є рушійною силою світової нафто-газопереробної промисловості.

Необхідно проаналізувати конкретні теми та розробки з реформування проблем економічного середовища галузі, а також діяльності суб'єктів господарювання нафтогазового комплексу, а чинний документ "Енергетична стратегія України до 2030 року" [1] стосовно нафтогазового комплексу потребує уточнення конкретних стратегічних напрямків та механізмів їхньої реалізації. Домінуючою проблемою є енергетична стратегія України. Підприємства нафтогазового комплексу постійно вдосконалюють технології виробництва та способи організації процесів. Оптимізація науково-технічної стратегії реформи можлива за мінімальних затрат на її розробку та виробництво нафтопродуктів.

Мета роботи – обґрунтувати необхідність вирішення економічних проблем у нафтогазовому комплексі та активного інтегрування України у світову економічну систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд робіт, присвячених питанням енергетичної безпеки, дає підстави стверджувати, що сьогодні диверсифікація імпорту нафти і нафтопродуктів виступає для багатьох країн важливим механізмом стратегії свого енергозабезпечення. Впровадження такої стратегії в Україні дало б змогу значно пом'якшити негативні наслідки від коливання світових цін на нафту, зокрема за рахунок залучення у переробку високоякісної нафти [2].

Згідно з останніми дослідженнями та численними публікаціями з переходом української економіки на ринкові відносини модернізація нафтопереробної та нафтохімічної галузі можлива лише за створення сприятливого клімату до запровадження новітніх технологій.

Провідне місце серед чинників, від яких залежить надійність економічного розвитку України, належить проблемі забезпечення виробництва та соціальної сфери паливно-енергетичними ресурсами. Палива на нафтовій основі ще довго відіграватимуть провідну роль у задоволенні енергетичних потреб, зокрема, зростають вимоги до якісних показників автомобільних палив, що, своєю чергою, вимагає запровадження нових високоефективних технологічних процесів у нафто-газопереробній галузі.

Проблеми нафтогазового комплексу, які є надзвичайно актуальними, та дослідження ефективності ринкових реформ у галузі зазначені в [3, 4]. Особливо активна науково-дослідна і патентна діяльність у цьому секторі економіки спостерігалась після світових нафтових криз. У той самий час частина публікацій була присвячена трансформації ринків нафти і газу [5]. Однак незважаючи на значну кількість публікацій, сьогодні відсутнє забезпечення ефективності організаційно-економічного механізму.

Формулювання цілей роботи. Ця робота ґрунтується на аналізі проблем ринку нафти, вуглеводневих газів та продуктів їх переробки для визначення стратегічних напрямків поведінки підприємств нафтогазового комплексу та прискорення їх розвитку у сучасних умовах стану та розвитку економіки. Складовими у вирішенні цієї проблеми виступають питання стратегії забезпечення енергоносіями, що, своєю чергою пов'язано із диверсифікацією імпортерів вуглеводневої сировини як складової енергобезпеки України.

У більшості опублікованих прогнозів, які розглядають розвиток енергетики, відзначається, що нафта та вуглеводневий газ ще тривалий час залишатимуться найважливішим сировинним ресурсом [6]. До того ж очевидно, що у міру виникнення технічних та економічних передумов

зростатиме роль інших нетрадиційних, так званих відновлювальних, видів сировини для одержання моторних палив. Тому підприємства нафтогазового комплексу сьогодні є важливими об'єктами світової економіки, з якими тісно пов'язані інтеграційні міжнародні процеси.

Для можливих рекомендацій щодо трансформації підприємств нафтогазової галузі у сучасні та перспективні виробництва необхідно дати економічну оцінку ефективності стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку з врахуванням інноваційного потенціалу нафтогазового комплексу України.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі енергозабезпечення є найважливішим чинником розвитку світової економіки. Велика частина енергоресурсів використовується у світовій економіці для виробництва електроенергії, у промисловості, житлово-комунальному господарстві, на транспорті та в інших областях споживання. Аналіз сегментації енергетичного сектору показує, що велика частина його паливної складової представлена викопними видами первинних енергоносіїв, зокрема, природним газом та нафтою. Енергетика є ключовою складовою загальної стратегії економічного розвитку нашої держави, в якій визначальне значення має ресурсний чинник. Окремі природні ресурсні характеристики енергетичного сектору, серед яких нафта і вуглеводневий газ, є базовими елементами в енергетичній стратегії розвитку визначають передумови енергетичної безпеки держави.

Хоча Україна належить до держав світу, які мають запаси усіх видів паливно-енергетичних ресурсів (нафта, вуглеводневий газ, вугілля, торф тощо), але ступінь забезпеченості запасами, їх видобуток та використання неоднакові і загалом не створюють необхідного рівня енергетичної безпеки. Власними енергоресурсами Україна забезпечує себе приблизно на 47 %. Істотним недоліком у постачанні нафти в Україну є те, що зовнішніми надходженнями сировини нафтопровідна система пов'язана лише з російською нафтопровідною системою, що призводить до монопольного становища Росії у постачанні нафти та її транзиту. Тому заходи із диверсифікації джерел надходження нафти мають розглядатися як ключові елементи забезпечення національної безпеки держави.

Географічне розташування України уможливорює задіяти різноманітні джерела постачання нафти незалежними шляхами з країн Близького та Середнього Сходу, Казахстану, Азербайджану, Туркменістану та ін. При цьому необхідно істотно посилити роль держави-транзитера між нафтовидобувними компаніями каспійського регіону та важливими ринками збуту в Європі. Сьогодні активно проводиться диверсифікація постачання нафти через нафтотранспортну систему України. Пропускна здатність нафтопроводу "Одеса-Броди" становить 40 млн. т.

З огляду на перспективу вступу України до Європейського Союзу, формування резерву нафти і нафтопродуктів здійснюватиметься відповідно до вимог ЄС – в еквіваленті на 90 днів споживання. На основі аналізу структури та ефективності роботи чинних систем формування резерву нафти і нафтопродуктів країн Євросоюзу необхідно розробити програму формування стратегічних запасів, що ґрунтуватиметься на специфічних потребах України, для забезпечення економіки держави нафтопродуктами в умовах екстремальних обставин.

Тому для зміцнення енергетичної безпеки України нагальною є необхідність реалізації заходів щодо створення інфраструктури правового та фінансового забезпечення, утримання та поповнення стратегічного резерву. Спираючись на досвід країн Євросоюзу, створення резерву нафти і нафтопродуктів повинно здійснюватись впродовж 8 – 10 років.

Необхідність переосмислити способи організації управління бізнес-процесами принципово спонукає до підходів, які дають змогу повною мірою реалізувати переваги нових технологій та людських ресурсів. Передусім це стосується пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування підприємств нафтогазової промисловості за рахунок внутрішніх резервів. Це той важіль, за допомогою якого підприємства галузі мають можливість впливати на результати власної виробничої діяльності за будь-яких умов, що склалися у зовнішньому середовищі, де докорінно змінилися внутрішні та зовнішні умови економічного розвитку України.

Нафтопереробні заводи України можуть виробляти понад 100 назв товарних нафтопродуктів: автомобільні бензини різних марок; дизельне, пічне та котельне пальне (мазут); нафтобітуми;

скраплений газ; оливи і такі продукти, як бензол, толуол, парафін, які використовуються у хімічній та нафтохімічній промисловостях. На рисунку показано номінальну потужність НПЗ України, тобто скільки і яких нафтопродуктів можуть виробити НПЗ: ЗАТ “Укртатнафта” (м. Кременчук), ТОВ “ЛІНОС” (м. Лисичанськ), ВАТ “Херсоннафтопереробка” (м. Херсон), ВАТ “Лукойл — Одеський НПЗ” (м. Одеса), ВАТ “НПК Галичина” (м. Дрогобич), ВАТ “Нафтохімік Прикарпаття” (м. Надвірна) і Шебелинський газопереробний завод, що входить до структури ДК “Укргазвидобування”. Загальна потужність шести вітчизняних нафтопереробних підприємств з первинної перегонки нафти сьогодні становить понад 51 млн. т нафти на рік (рисунок).

Номінальна потужність НПЗ України з переробки нафти (млн. т/рік)

Сьогодні підприємства нафтогазового комплексу працюють з недовантаженням, а деякі взагалі простоюють. Тому особливої актуальності набувають питання побудови цілісної системи забезпечення інноваційного розвитку нафтогазового комплексу України. Впровадження наукомістких технологій, що поглиблюють переробку нафти, інтеграція з нафтохімічним виробництвом, модернізація нафто- та нафтопродуктопроводів – це чинники, які дають можливість вирішити проблеми галузі. Необхідно розробляти ефективніший організаційно-економічний механізм, який сприяв би впровадженню інноваційних технологій, внаслідок чого можливо збільшиться глибина переробки нафти підприємств нафтогазового комплексу України, а одержані нафтопродукти будуть якіснішими, що зробить їх конкурентоспроможними на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Використання основних напрямків, означених стратегічними цілями, дасть змогу розробити шляхи підвищення ефективності економічного розвитку нафтогазового комплексу України. Диверсифікація постачання сировини, здійснення її закупівлі за мінімальними цінами уможливають формувати стратегічний резерв нафти і нафтопродуктів. В основу диверсифікації необхідно покласти принцип, згідно з яким частка одного постачальника нафти не повинна перевищувати 30 %, а джерел постачання має бути не менше чотирьох.

Необхідно розробити для окремих НПЗ програми диверсифікації імпорту нафти з врахуванням використання географічного розташування, наявності терміналів і нафтопроводів та технологічної схеми переробки нафти на окремих підприємствах. Залучення у переробку високоякісної нафти, запровадження процесів глибокої переробки нафти, таких як каталітичний крекінг та гідрокрекінг, дасть можливість зменшити енергомісткість виробництва, підвищити ефективність використання каталізаторів та збільшити вихід готової продукції значно кращої якості. Необхідно вдосконалювати структуру управління вітчизняним нафтогазовим комплексом з метою оптимізації витрат і чіткішого розподілення функцій між відповідними організаціями та установами за уточненими стратегічними напрямками.

Для зменшення залежності України від російської сировини і підвищення диверсифікації імпорту з інших країн доцільно впровадити досконалішу і ефективнішу технологічну структуру. Широке впровадження наукових розробок, які ґрунтуються на принципах оптимізації, відповідності, інтеграції, професіоналізму та максимальної вигоди. Новітнє бачення цілеспрямованого впливу на цей процес мав би широкомасштабний позитивний результат для галузі загалом та окремих підприємств зокрема. Для кращого забезпечення енергоносіями та запобігання кризовим ситуаціям на ринку нафтопродуктів необхідно створити стратегічний резерв нафти і нафтопродуктів. Це, своєю чергою, приведе до зміцнення енергетичної безпеки держави.

Необхідно розробити кілька Національних програм реалізації намічених стратегічних напрямків на основі уточненої і розширеної програми енергетичної стратегії України до 2030 р. [7], що сприятиме заощадженню матеріально-технічних та фінансових ресурсів та дасть змогу усунути прогалини в основних положеннях стратегії розвитку нафтогазового комплексу України.

1. *Енергетична стратегія України до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 145-р від 15. 03. 2006 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon 1. rada. gov. ua.* 2. *Диверсифікаційні проекти в енергетичній сфері України: стан, проблеми і шляхи реалізації // Національна безпека і оборона. – 2009. – №6 (110). – 64 с.* 3. *Шерстюк Р.В. Шляхи модернізації НПЗ України / Р.В. Шерстюк // Нафтопереробка та нафтохімія. – 2006. – № 11. – С. 5–10.* 4. *Бурлака В.Г. Стратегія розвитку нафтового сектору України / В.Г. Бурлака – К.: НАУ, 2012. – 356 с.* 5. *Бурлака В.Г. Трансформація ринков нефти и газа: монография / В.Г. Бурлака, Р.В. Шерстюк; под ред. Г.Г. Бурлаки. – К.: НАУ, 2005 – 320 с.* 6. *Крупський Б.А. Наукове обґрунтування ресурсів і запасів нафтогазоперспективних об'єктів України / Б.А. Крупський, В.В. Гладун, М.І. Євдоциук. –К.: Видавництво ЕКМО, 2009. – 240 с.* 7. *Розпорядження Кабінету Міністрів України” Стратегічна програма розвитку нафтогазового комплексу України до 2030 року” № 345-р від 15.03.2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon 1. rada. gov. ua.*